

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

BIBLIOTECA
PENTRU
TOȚI

Campania de Promovare a Culturii
este susținută și realizată în cooperare cu
Ministerul Culturii și Patrimoniului Național.

Colecția „Biblioteca pentru toți“ merge mai departe. După ce, mai bine de trei ani, „Biblioteca pentru toți“ a făcut recurs la România și la valorile literaturii române, pledează, începând de astăzi, pentru literatura străină, într-o serie cu totul excepțională. Ne propunem ca, săptămână de săptămână, să vă oferim cărțile celei mai prestigioase colecții din lume, colecția „Nobel“. Marii scriitori care au obținut, din 1901, Premiul Nobel pentru Literatură și cele mai importante cărți ale lor vor face parte acum din „Biblioteca pentru toți“. În fond, recursul nostru nu se schimbă, rămâne același recurs la valoare, la marile opere ale literaturii universale.

Marius Tucă
Jurnalul Național

Limba salvată

Istoria unei tinereți

Motivația Juriului Nobel, 1981:

„Pentru perspectiva cuprinzătoare, bogăția ideatică și forța artistică din scrierile sale.“

Elias Canetti
(1905–1994)

Limba salvată

Istoria unei tinereți

Traducere din limba germană
de Elena Viorel

Cronologie și prefață
de Mihai Iovănel

Elias Canetti, *Die gerettete Zunge*

Copyright © by Elias Canetti 1977

Copyright © by the heirs of Elias Canetti 1994

Published by kind permission of Carl Hanser Verlag München

© Editura ART, 2012, pentru prezenta ediție

Credit foto: © Dutch National Archives

JURNALUL NATIONAL

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI:

Director: Marius Tucă

Director general: Dan Matiescu

Coordonator colecție: Ana-Maria Vulpescu

www.jurnalul.ro;

www.bibliotecapentrutoti.ro

GRUPUL EDITORIAL ART

Comenzi – Cartea prin poștă

C.P. 22, O.P. 84, cod 062650, sector 6, București

Comenzi – online

www.editura-art.ro

Redactori: Georgiana Paraschiv și Teodora Terciu

Tehnoredactori: Florin Paraschiv și Angela Ardeleanu

Tipărit la Radin Print, prin reprezentantul pentru România

4 Colours Advertising, www.4colours.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CANETTI, ELIAS

Limba salvată : istoria unei tinereți / Elias Canetti ;
trad. de Elena Viorel. - București : Art, 2012

ISBN 978-973-124-845-5

I. Viorel, Elena (trad.)

821.112.2(436)-31=135.1

Cronologie

- 1905** – Elias Canetti se naște pe 25 iulie la Rusciuc (Bulgaria), într-o înstărită familie de negustori evrei sefarzi (de rit spaniol). Primește prenumele bunicului patern. Limba copilăriei este limba sefardă, ladino, amestecată cu bulgara pe care o aude în jurul său.
- 1911** – Familia Canetti, împreună cu cei trei fii (Elias, Nisim, George), se mută la Manchester, în Anglia. Elias începe să învețe limba engleză, dar și franceză.
- 1912** – Tatăl lui Elias, Jacques, moare în urma unui atac de cord. Disparația tatălui va întârzi apropierea lui Elias de mama sa – cu siguranță personajul cel mai important al biografiei sale spirituale, așa cum o va configura mai târziu în scrierile-i autobiografice.
- 1913** – Rămasă văduvă la 27 de ani, Mathilde își va lua cei trei băieți la Viena, după un popas în Elveția, la Lausanne, unde Elias este învățat limba germană de către mama sa printr-o metodă originală și traumatizantă. Germana va deveni limba scriitorului Elias Canetti.
- 1916** – Mănată de Primul Război Mondial, familia Canetti se mută la Zürich, unde Elias va studia până în 1921, la Liceul Real al Școlii Cantonale.
- 1921** – Forțat de mama sa, Elias se mută la Frankfurt, studiind de acum înainte (până în 1924, când ia bacalaureatul) la Liceul Real Köhler.

Respe 1924 – Elias se întoarce la Viena și se înscrie la Facultatea de Chimie.

La prima conferință a lui Karl Kraus la care asistă, o cunoaște pe Veza Taubner-Calderon, viitoarea lui soție, provenind și ea dintr-o familie sefardă. Atât Kraus, scriitor și gazetar, director al revistei *Die Fackel/ Facla* (pe care o scrie singur), sub a cărui influență magnetică se va afla în anii săi vienezi, cât și Veza (n. 1897) vor juca un rol decisiv în formarea personalității lui Canetti. Iată o evocare a Vezei din perioada de început a relației: „Exotismul Vezei era simțit pretutindeni, ea se remarcă oriunde se afla. O andaluză care nu fusese niciodată la Sevilla, dar vorbea despre orașul acela de parcă ar fi crescut acolo. Ai întâlnit-o și în *O mie și una de nopți*, chiar de la prima lectură. Pe miniaturile persane era o apariție familiară. În ciuda acestei omniprezențe orientale, nu era o figură de vis, imaginea pe care o aveai despre ea era una foarte precisă, chipul ei nu pierdea, nu se destrăma, își păstra contururile clare și strălucirea. Rezistam în fața frumuseții ei, care te lăsa fără grai. Ca o ființă fără experiență, abia trecut de adolescență, greoi, neșlefuit, un Caliban pe lângă ea, chiar dacă unul foarte tânăr, stângaci, nesigur, grosolan, incapabil de a vorbi în prezența ei.“ (*Facla în ureche. Povestea vieții*, traducere, tabel cronologic și note de Elena Viorel, Editura Dacia, 1986, p. 97)

1927 – Pe 15 iulie („Vinerea neagră“), ziua care, „de la moartea tatălui, a fost probabil cea mai de seamă din viața mea“, Canetti asistă la incendierea Palatului de Justiție din Viena de către muncitorii care protestau împotriva unei sentințe nedrepte, mișcare reprimată de poliția austriacă prin împușcarea a 89 de protestanți: „Muncitorii din toate circumscripțiile Vienei treceau în coloane compacte, treceau prin fața Palatului Justiției, care prin simplul său nume încorpora pentru ei nedreptatea. Era o reacție întru

Respectiv, totul spontană, cât de spontană am simțit-o pe propria-mi piele. Mi-am luat bicicleta și am plecat rapid din oraș, alăturându-mă unui asemenea convoi. Muncitorimea, care de altfel era foarte disciplinată, care avea încredere în conducătorii ei social-democrați, fiind mulțumită că Viena era administrată în mod exemplar de către ei, acționa în această zi *fără* acești conducători. Când au incendiat Palatul Justiției, li s-a pus în cale primarul Seitz într-o mașină de pompieri, cu mâna dreaptă ridicată în sus. Gestul său a rămas fără efect: Palatul Justiției *ardea*. Poliția a primit ordin să tragă, au fost 90 de morți. Au trecut 53 de ani de atunci, dar agitația acelei zile o simt și acum, ea m-a pătruns până în măduva oaselor. Eram foarte apropiat de o revoluție trăită pe propria-mi piele. De atunci știu exact, n-ar trebui să mai citesc nici un cuvânt despre asediul Bastiliei. Am devenit parte integrantă din masă, confundându-mă în întregime cu ea, nu simțeam nici cea mai mică rezistență față de acțiunile ei.“ (*Facla în ureche*, ed. cit., p. 183) Acest moment epifanic a stat la rădăcina preocupării lui Canetti pentru problema raportului dintre mase și putere.

1928 – Vizitează Berlinul în timpul verii. Îi cunoaște aici pe dramaturgul Bertolt Brecht, pe scriitorul Isaak Babel și pe graficianul George Grosz.

Traduce din opera scriitorului american cu vederi de stânga Upton Sinclair.

1929 – Se întoarce la Viena, finalizându-și studiile de chimie.

1930-1931 – Scrie romanul *Die Blendung* (*Orbirea*), intitulat inițial *Kant fängt Feuer* (*Kant în flăcări*).

1932 – Publică la Berlin piesa *Hochzeit* (versiunea românească: *Nunta*, în *Teatru austriac contemporan II*, traducere de Dan Stoica, Institutul European, 1999).

Îl cunoaște pe scriitorul Hermann Broch.

Respe **1933** – Îi cunoaște pe compozitorul Alban Berg și pe scriitorul Robert Musil.

1934 – Finalizează piesa *Komodie der Eitelkeit* (*Comedia vanității*), începută cu un an înainte.

Se căsătorește cu Veza Taubner-Calderon. Cei doi vor avea un mariaj rodnic în plan spiritual și liber sub raportul constrângerilor, Veza permițându-i lui Elias să aibă aventuri cu alte femei.

1935 – Este publicat singurul său roman – *Die Blendung* (versiune românească: *Orbirea*, traducere și prefață de Mihai Isbășescu, Editura Univers, 1973).

Îl cunoaște pe James Joyce, care asistă la o lectură publică a sa, ce are loc la Zürich.

1937 – Moare, la Paris, Mathilde Canetti.

1938 – Consecință a anexării Austriei de către Germania hitleristă, Elias și Veza Canetti emigrează la Paris, în luna noiembrie. La începutul anului următor se vor stabili la Londra. Capitala Angliei va deveni căminul lui Canetti (care devine cetățean britanic în 1952) pentru următoarele decenii.

1946 – În Anglia este publicată, sub titlul *Auto-da-Fé*, traducerea romanului *Orbirea* (versiunea americană din 1947 va fi intitulată *The Tower of Babel* / *Turnul Babel*). Ecourile vor rămâne minime.

1949 – *Orbirea* este tradus și în Franța, sub titlul *La Tour de Babel* (cu un an înainte fusese reeditată și versiunea originală, la Berlin).

1950 – Apare la Berlin piesa *Komodie der Eitelkeit* (*Comedia vanității*).

1954 – Face o călătorie la Marrakech (Maroc).

Respectiv, în 1956 – Piesa *Die Befristeten* (*Oameni cu soroc*) are premiera la Oxford.

1957 – Călătorii în Provența (Franța) și Italia.

1960 – Publică la Hamburg *Masse und Macht* (versiunea românească: *Masele și puterea*, traducere de Amelia Pavel, Editura Nemira, 2000), magnum opus căruia Elias și Veza Canetti îi consacraseră ultimii 20 de ani din viață, sacrificându-și amândoi scrierile literare (Veza era la rândul ei romancieră; câteva romane îi vor fi publicate postum, bucurându-se de o bună receptare). Traducerea englezească (*Crowds and Power*) apare în 1962.

1961 – Călătorește în Grecia.

1963 – Moare Veza Canetti.

La München este reeditat *Orbirea*.

1964 – La München este publicat volumul *Dramen*, cuprinzând *Nunta*, *Comedia vanității* și *Oameni cu soroc*.

1965 – Apare la München un volum de *Aufzeichnungen 1942–48* (*Însemnări*).

Comedia vanității are premiera la Teatrul de Stat din Braunschweig; tot aici va avea loc premiera piesei *Nunta*.

1966 – Primește Premiul pentru Literatură al orașului Viena.

1968 – Publică la München volumul de călătorie *Die Stimmen von Marrakesch* (ediția românească: *Vocile din Marrakech. Însemnări după o călătorie*, traducere, prefață și note de Elena Viorel, Editura Dacia, 1993), ecou al călătoriei din 1954.

Primește Marele Premiu de Stat al Austriei.

1969 – Publică un comentariu la corespondența Kafka – Felice Bauer, *Der andere Prozess. Kafkas Briefe an Felice* (*Celălalt proces*).

Respectiv, primește Premiul pentru Literatură al Academiei de Arte Frumoase din Bavaria.

1971 – Se căsătorește cu Hera Buschor.

Moare, la Paris, George, fratele său cel mai mic, pe care îl vizitase adesea după stingerea din viață a Vezei.

1972 – I se naște o fiică, Johanna.

Primește Premiul „Büchner“, la Darmstadt.

1973 – Publică volumul de însemnări *Die Provinz des Menschen. Aufzeichnungen 1942–1972* (ediția românească: *Provincia omului. Însemnări 1942–1972*, traducere de Alexandru Al. Șahighian, Editura Univers, 1985). Despre geneza acestora povestește în Cuvântul înainte al cărții: „Concentrarea asupra unei singure opere, *Masele și puterea*, despre care știam de pe atunci că avea să mă solicite poate decenii întregi, după cum și un soi de interdicție, pe care o pusesem asupra oricărei alte lucrări literare, au creat o presiune, care tindea cu timpul să capete proporții din ce în ce mai îngrijorătoare. Era absolut necesar să găsesc o supapă împotriva acestei presiuni, pe care am și găsit-o, la începutul lui 1942, în însemnările de față. Libertatea și spontaneitatea lor, convingerea că nu existau decât pentru ele însele și că nu slujeau nici unui scop, lipsa de responsabilitate [...] m-au salvat de la o crispă fatală. Încetul cu încetul ele au ajuns un exercițiu zilnic, de nelipsit. Simțeam cum o anume parte a vieții mele își găsea locul în ele. S-au ivit astfel mai multe volume de însemnări, și ceea ce prezint aici nu este decât o selecție firavă din ele. La sfârșitul lui 1948, după îndelungi lucrări pregătitoare, am început cu scrierea volumului meu *Masele și puterea*. Acest lucru avea să dureze mulți ani. Au existat ezitări și îndoieli, iar atunci când poticnelile începeau să devină periculoase, îmi permiteam, din nou, arareori, câteva încercări literare. Abia în 1959 m-am hotărât, cu greu, să închei manuscrisul cărții, pe care o consideram drept opera mea de o viață. Nu este de mirare că în însemnările din acești ani, însemnări

Respect pe care le continuăm cu regularitate, a pătruns mult din ceea ce se referă la această operă a mea.“

1974 – Apare volumul *Der Ohrenzeuge. Funfzig Charaktere* (*Martorul auditiv. Cincizeci de caractere*).

1975 – Publică volumul de eseuri *Das Gewissen der Wort* (*Conștiința cuvintelor*).

Devine Doctor honoris causa la Manchester și München. Primește Premiul „Franz Nabl“ și Premiul „Nelly Sachs“.

1977 – Apare un prim volum autobiografic, *Die gerettete Zunge. Geschichte einer Jugend* (*Limba salvată. Istoria unei tinereți*). Primește Premiul „Gottfried Keller“.

1980 – Apare al doilea volum al autobiografiei, *Die Fackel im Ohr. Lebensgeschichte 1921-1931* (*Facla în ureche. Povestea vieții*). Primește, la Bonn, ordinul *Pour le mérite*.

1981 – Primește Premiul Nobel pentru Literatură și Premiul „Franz Kafka“.

1985 – Publică volumul al treilea din autobiografie, *Das Augenspiel. Lebensgeschichte 1931-1937*, încheiat prin evenimentul traumatic al morții mamei (versiunea românească: *Jocul privirilor*, traducere și note de Elena Viorel, prefață de Wolfgang Gabler, Editura Dacia, 1989).

1987 – Apare volumul de însemnări *Das Geheimhen der Uhr. Aufzeichnungen 1973-1985* (*Inima tainică a ceasului*).

1992 – Publică un alt volum de însemnări, *Die Fliegenpein, Aufzeichnungen*.

1994 – Elias Canetti moare la Zürich (orașul care în ultimele decenii reprezentase un al doilea cămin, alături de Londra), pe 14 august.

2003 – Este publicat postum un al patrulea volum al autobiografiei, dedicat anilor petrecuți în Londra: *Party im*

Respect p *Blitz: die englischen Jahre* (Petrecere sub bombardamente. Anii englezi). Mediul cultural britanic, pe care Canetti ajunsese să îl cunoască foarte bine, este evocat în tușe mai mult sau mai puțin vitriolante; le sunt dedicate portrete unor personalități precum T.S. Eliot, Iris Murdoch (cu care avusese o aventură), Henry Moore, Vaughan Williams ș.a. A rămas deocamdată inedit jurnalul intim al scriitorului.

Pentru prezenta cronologie am coroborat următoarele surse: Elena Viorel, „Tabel cronologic“, în Elias Canetti, *Facla în ureche*, Editura Dacia, 1986; *Nobel Lectures, Literature 1981-1990*, Editor-in-Charge Tore Frängsmyr, Editor Sture Allén, World Scientific Publishing Co., Singapore, 1993; Jeremy Adler, *Introduction*, în Elias Canetti, *Party in the Blitz. The English Years*, The Harvill Press, London, 2005.

MIHAI IOVĂNEL

Discursul lui Elias Canetti la Banchetul Nobel, 10 decembrie 1981

Maiestatea Voastră, Altețele Voastre Regale,
stimate doamne, stimați domni,

Unui oraș cunoscut îi datorăm mult, și poate cu atât mai mult unuia pe care doar ne dorim să-l cunoaștem, după care zadarnic am tânjit vreme îndelungată. Dar există, cred, în viața unui om, și zeități urbane ieșite din comun, plăsmuiri sub semnul amenințării, al nemărginirii și al capacității de transfigurare. În cazul meu, acestea au fost trei – Viena, Londra și Zürich.

Faptul că e vorba de acestea trei poate fi pus pe seama unei simple întâmplări, însă această întâmplare încă poartă numele de Europa și, oricâte am avea să-i reproșăm acestei Europe – într-adevăr, câte nu ni s-au tras de la ea! –, astăzi, când respirația în umbra căreia trăim o apasă din greu, ne temem în primul rând pentru Europa. Căci pe umerii acestui continent, căruia îi datorăm atât de mult, apasă și o mare vină, și el are nevoie de timp să-și răscumpere păcatele. Îi dorim fierbinte să aibă parte de acest timp, un timp în care binefacerile să ajungă a se extinde asupra lumii întregi, un timp atât de binecuvântat, încât nimeni pe acest pământ să nu mai aibă vreun motiv de a blestema numele Europei.

Respect p Acestei târzii, adevărate Europe i-au aparținut în viața mea patru bărbați, de care n-aș vrea să mă despart nici acum. Lor le datorez faptul că astăzi mă aflu în fața dumneavoastră și de aceea doresc să le rostesc numele în fața dumneavoastră. Primul este Karl Kraus, cel mai mare scriitor satiric de limbă germană. De la el am deprins simțul auzului, capacitatea de a mă deschide fără reticențe sunetelor Vienei. Și, ceea ce e și mai important, tot el m-a vaccinat împotriva războiului, un vaccin care pe atunci încă le era necesar multora. Astăzi, după Hiroshima, oricine știe ce înseamnă războiul, și faptul că o știe oricine e singura noastră speranță. Al doilea este Franz Kafka, căruia i-a fost dat să se metamorfozeze în ființe mărunte și, astfel, să se sustragă puterii. La el am făcut o ucenicie de-o viață, care s-a dovedit a fi și cea mai necesară dintre toate. Pe al treilea și al patrulea, Robert Musil și Hermann Broch, i-am cunoscut în perioada vieneză. Opera lui Robert Musil mă fascinează până astăzi și poate că abia acum, de când am înaintat în vârstă, sunt capabil de a o înțelege în totalitate. Pe atunci, la Viena, era cunoscută doar o parte a ei și ceea ce am învățat de la el a fost și lucrul cel mai greu: aceea că te poți apleca timp de decenii asupra unei opere, fără să știi dacă o poți duce vreodată la bun sfârșit, o aventură plină de risc ce ține în primul rând de răbdare și presupune o încăpățănare aproape inumană. Cu Hermann Broch am fost prieten. Nu cred că opera lui m-a influențat, dar în relația cu el am aflat de existența talentului care i-a permis să dea această operă: talentul acesta constă în memoria lui respiratorie. De-atunci am meditat foarte mult la respirație și preocuparea pentru ea m-a purtat tot mai departe.

Mi-ar fi imposibil să nu mă gândesc astăzi la acești patru bărbați. Dacă ei ar mai fi în viață, de bună-seamă că unul dintre ei ar fi aici, alături de mine. Nu o luați drept aroganță, dacă rostesc un lucru asupra căruia nu stă în puterea mea să decid.

Respect p Dar vreau să vă mulțumesc din inimă și cred că am acest drept doar după ce am exprimat public, în fața dumneavoastră, ceea ce le datorez acestora patru.

Din *Les Prix Nobel. The Nobel Prizes* 1981,
Editor Wilhelm Odelberg, [Nobel Foundation],
Stockholm, 1982

Copyright © The Nobel Foundation 1981

Traducere din germană de Iulia Dondorici